

Závist bohů - závist lidí

Zpětný pohled na požár Goetheana o silvestrovské noci 1922/23

Přednáška Rudolfa Steinera 31. prosince 1923, večer

Milí přátelé!

Stojíme dnes ve znamení bolestné vzpomínky, a co právě máme vzít za obsah této přednášky, chceme zcela postavit do znamení tělo bolestné vzpomínky. Přednáška, kterou jsem směl konat v naší staré budově právě před rokem - ti z vás, kteří byli přítomni, si vzpomenou -, vyšla z líčení zemských přírodních poměrů vzhůru do duchovních světů a ke zjevení těchto duchovních světů z písma hvězd; jak zde potom byla možnost uvést lidské srdce, lidskou duši, lidského ducha v celé jejich podstatě do souvislosti s tím, co možno najít, když se dáme cestou ze zemského světa nejen do hvězdných dálek, ale do toho, co dálkami světů zpodobuje duchovno jako světovým písmem. A to poslední, co jsem mohl napsat na tabuli v prostoru, který nám byl brzy poté odňat, směřovalo zcela k tomu vyzvednout lidskou duši do duchovních výšin. Tím bylo, milí přátelé, onoho večera vlastně přímo navázáno na to, čemu měla být naše stavba Goetheana celou svou podstatou věnována. A o tom, nač se tehdy navazovalo, dovoluji mi dnes promluvit jako pokračování právě té přednášky, která zde byla konána před rokem.

Milí přátelé, když byla v době, která předcházela požáru v Efesu, řeč o mystériích, pak mluvili všichni ti, kteří ve své mysli rozuměli něčemu z podstaty mystérií, tak, že jejich řeč zněla asi takto: Lidské vědění, lidská moudrost má svůj Stánek, svůj domov v mystériích. - A když se v oněch dobách mluvilo o mystériích mezi duchovními vedoucími světa, když se tedy mluvilo o mystériích ve světech nadmyslových - mohou použít těchto výrazů, ačkoli naznačují ovšem jen symbolickým způsobem, jak se z nadmyslových světů myslí a působí dolů do světů smyslových -, když se tedy v nadmyslových světech myslilo a mluvilo o mystériích, tu zněla řeč asi takto: V mystériích zřizují lidé stánky, kde my, bohové, můžeme najít obětující lidi, kteří nám v oběti rozumějí. - Neboť bylo skutečně všeobecným vědomím dávného světa, těch, kdo ve starém světě věděli, že se v mysterijních místech setkávají bohové a lidé a že všechno, co svět udržuje, závisí na tom, co se odehrává v mystériích mezi bohy a lidmi.

Ale, milí přátelé, existuje slovo, které je dnes také zevně historicky dochováno, které může z tohoto historického podání hovořit k lidskému srdci vskutku otřesně, ale

keré mluví zvláště otřesně, když je vidíme utvářet se z docela zvláštních událostí jakoby zapsáno kovovými literami, ale viditelnými jen na okamžik, zapsáno do dějin lidstva. A myslím, milí přátelé, že takové slovo lze vždy vidět, kdy se duchovní zrak zaměří na čin Herostratův, na požár v Efesu. V těch to ohnivých plamenech možno najít staré slovo: závist bohů.

Milí přátelé! Mám ovšem za to, že mezi rozličnými slovy, které jsou uchována ze starých dob, která je možno vidět tímto způsobem v životě dávných dob, jak jsem je právě líčil, je v tomto fyzickém světě toto slovo jedním z nejstrašnějších: závist bohů. V oněch dávných dobách bylo slovem „bůh“ nazýváno vše, co žilo v nadmyslových světech tak, že to nemělo nikdy zapotřebí objevit se na Zemi ve fyzickém těle. A v oněch dávných dobách se rozeznávala nejrůznější pokolení bohů. A zajisté ty božsko-duchovní bytosti, které jsou s lidstvem spojeny tak, že člověk z nich povstal co do své nejnitrašnější podstaty a byl jimi vyslán do běhu dob, tyto božsko-duchovní bytosti, které tušíme z majestátnosti i z nejmenším jevů vnější přírody, které tušíme tím, co žije v našem nitru, tyto božsko-duchovní bytosti se nemohou stát závistivými. Ale v dávné době se mínilo „závistí bohů“ přece jen něco reálného. Když sledujeme dobu, kdy se lidské pokolení vyvíjí až k Efesu, tu shledáme, že ovšem pokročilejší lidští jednotlivci přijali do sebe mnoho z toho, co jim dobří bohové v mystériích rádi dávali. Neboť vystihneme opravdu něco správného, když řekneme, že mezi dobrými lidskými srdci a dobrými bohy je vřelý poměr, který byl v mystériích navazován stále pevněji a pevněji, takže jistým jiným božským bytostem lucifersko-ahrimanským vstoupilo před duši, že člověk byl přitahován k dobrým božstvům stále blíže a blíže. Vznikla závist bohů vůči člověku. - A musíme stále znovu a znovu v dějinách slyšet, jak člověk usilující k duchu, když upadá do tragického osudu, je ve starých dobách označován tak, že je jeho tragický osud uváděn do souvislosti se závistí bohů.

Řekové věděli, že tato závist bohů existuje, a mnoho z toho, co se zevně dalo ve vývoji lidstva, odvozovali z této závisti bohů. Požářem v Efesu se vlastně projevovalo, že jistý další duchovní vývoj lidstva je možný jenom tehdy, když si lidé uvědomí: Existují bohové, totiž nadmyslové bytosti, které jsou na další pokrok lidstva závistivé. - To dává nakonec zvláštní zabarvení celým dějinám, které zde následovaly po požáru v Efesu - mohu také říci po narození Alexandra Velikého. A k pravému pojetí mystéria Golgoty patří také toto: Pohledme na svět, který je naplněn závistí jistých pokolení bohů. - Ba duševní ovzduší, to bylo vlastně v Řecku již brzy po válce perské naplněno vlivy této závisti bohů. A co potom bylo učiněno v době makedonské, musilo být učiněno v plném vědomí toho, že závist bohů vládne v duchovním ovzduší nad povrchem Země. Ale bylo to učiněno odvážně, statečně a navzdory neporozumění bohů a lidí.

A do tohoto ovzduší, jež bylo naplněno závistí bohů, vnořil se čin toho Boha, který byl schopen největší lásky, jež na světě může být. Mystérium Golgoty vidíme v

pravém světle jen tehdy, když můžeme připojit ke všemu ostatnímu ještě obraz mračen ve starém světě, v Helladě, v Makedonii, Přední Asii, severní Africe, jižní Evropě: obraz mračen, která jsou výrazem závesti bohů. A podivuhodně hřejivě, mírně zářivě padá do tohoto mračného ovzduší láska, která zde proudí mystériem Golgoty.

Milí přátelé, to, co tehdy bylo, smím-li tak říci, záležitostí, která se odehrávala mezi bohy a lidmi, ta se musí v naší době, v období lidské svobody, odehrávat více dole ve fyzickém lidském životě. A možno již líčit, jak se tato záležitost odehrává. Ve starých dobách se mluvilo, když se mysli na mystéria, mluvilo se o nich na Zemi: Lidské poznání, lidská moudrost má svůj domov v mystériích. - Když mluvili mezi sebou bohové, tu říkali: Když sestoupíme dolů do mystérií, pak najdeme oběti lidí a v obětujícím člověku jsme chápáni.

Požár v Efesu byl v podstatě začátkem doby, kdy mysterijní život pozvolna mizel. Vyprávěl jsem, že mysterijní život dále existoval tu či onde, grandiosně např. v mystériích v Hybernii, kde bylo v obřadu slaveno mystérium Golgoty současně s tím, kdy se fyzicky odehrávalo na druhé straně v Palestině. V mystériích se o tom vědělo pouze z duchovního zprostředkování mezi Palestinou a Hybernii; nikoli zprostředkováním fyzickým. Ale přece jen mysterijní život ve fyzickém světě stále víc a více ustupoval. Vnější domovy, které byly míti ty setkávání bohů a lidí, ztrácely stále víc a více svůj význam. Ve 13., 14. století po Kristu jej ztratily téměř úplně. Neboť, milí přátelé, kdo chtěl najít cestu např. ke Svatému Grálu, ten musil umět kráčet cestami duchovními. Fyzickými cestami se choďovalo ve staré době, před požárem v Efesu. Ve středověku se musilo kráčet cestami duchovními

Zejména se však musilo kráčet cestami duchovními, když šlo ve 13., 14., zvláště však v 15. století o to obdržet skutečné poučení rosikrucianské. Neboť chrámy rosikrucianů byly pro vnější fyzické prožívání hluboko skryty. Mnoho skutečných rosikrucianů bylo návštěv nikdy těchto chrámů, ale žádné vnější fyzické oko člověka nemohlo tyto chrámy najít. Mohli však být žáci, kteří přicházivali k těmto dávným rosikrucianům, jež bylo možno nalézt tu či onde jako poustevníky vědění a svátých lidských činů pro toho, kdo dovede z mírné ho lesku oka vnímat řeč bohů. Neříkám tím nic neautentického. Nechci vyslovit nějaký obraz, chci vyslovit naprostou skutečnost, která byla v době, na kterou ukazují, skutečností opravdu velmi významnou. Rosikrucianského mistra našel člověk teprve tehdy, když si osvojil schopnost vnímat v laskavě mírném fyzickém lesku oka nebeskou řeč. Pak našel člověk v naprosto nenáročném okolí, v naprosto skromných lidských podmínkách právě ve 14., 15. století ve Střední Evropě tyto pozoruhodné osobnosti, které byly ve svém nitru naplněny Bohem, které ve svém nitru souvisely s duchovními chrámy, jež existovaly, k nimž však byl přístup vskutku tak obtížný jako ten, který je líčen ve známé legendě jako přístup ke Svatému Grálu.

Potom, když pohlížíme na to, co se odehrávalo mezi takovým rosikruciánským mistrem a jeho žákem, potom můžeme naslouchat mnohému hovoru, který představuje také ve formě novější doby moudrost bohů putující po Zemi. Vyučování bylo vesměs hluboce konkrétní. Tu našel nějaký žák rosikruciánského mistra v jeho samotě, žák, který ho hledal s vřelou horlivostí. Tu pohlížel někdo z těch žáků do očí mírně hledících, ze kterých mluví řeč bohů, a tu dostal nenáročně asi toto poučení.

Pohled', synu, na svou vlastní bytost. Neseš na sobě tělo, které vidí tvoje vnější, fyzické oči. Střed Země vysílá do tohoto těla síly, které je činí viditelným. To je tvé fyzické tělo. Ale rozhlédni se po svém okolí na Zemi. Vidiš kameny, ty mohou být na Zemi pro sebe, ty jsou na Zemi doma. Když přijaly podobu, mohou tuto podobu udržovat zemskými silami. Pohled' na krystal: Ten nese svou formu v sobě, ten uchovává tuto formu své vlastní podstaty působením Země. To nedovede tvoje fyzické tělo. Když je tvá duše opustí, pak je Země zničí, rozptýlí je v prach. Země nemá nad tvým fyzickým tělem moci. Ona má moc tvořit a udržovat průhledné, podivuhodně formované krystalické útvary. Nemá moci udržet podobu tvého fyzického těla. Ona je musí rozptýlit v prach. Tvé fyzické tělo není ze Země. Tvé fyzické tělo je vysoce duchovní. Serafům, Cherubům, Trůnům patří to, co je forma a podoba tvého fyzického těla. Toto fyzické tělo nepatří Zemi. Toto fyzické tělo patří nejvyšším tobě zatím dostupným duchovním bytostem. Země může toto tělo zničit, nikdy je nemůže zbudovat.

A v tomto tvém fyzickém těle přebývá tvoje tělo éterické. Přejde den, kdy tvé fyzické tělo bude přijato Zemí ke zničení. Pak se rozptýlí tvé tělo éterické v dálkách kosmu. Dálky kosmu mohou sice toto éterické tělo rozpustit, ale ne vystavět. Vystavět je mohou jen božsko-duchovní bytosti, které patří hierarchii Dynamis, Exusiai, Kyriotetes. Jim děkuješ za své tělo éterické. Ty spojuješ se svým fyzickým tělem látky Země. Co je ale v tobě, proměňuje tyto fyzické látky Země tak, že se stávají nepodobnými všemu, co je fyzického v okolí fyzického těla. Tvé tělo éterické pohybuje v tobě vším, co je v tobě tekutinou, co je v tobě vodou. Šťávy, které tu obíhají, které tu cirkulují, ty stojí pod vlivem éterického těla. Ale pohled' na svou krev: Jsou to Exusiai, Dynamis, Kyriotetes, kteří dávají proudit této krvi jako tekutině tvými cévami. Ty jsi člověkem jen jakožto fyzické tělo. Ve svém éterickém těle jsi ještě zvířetem, ale zvířetem, které je produchovněno druhou hierarchií.

To, co vám zde, ovšem v málo slovech, shrnuji, bylo předmětem dlouhého vyučování onoho mistra, v jehož laskavě mírném pohledu očí vnímal žák řeč nebes. Pak bylo žákovi ukázáno na třetí článek lidské bytosti, který nazýváme tělem astrálním. Žákovi bylo objasněno, že toto astrální tělo obsahuje podněty k dýchání, ke všemu, co je v lidském organismu vzduchem, co pulsuje v lidském organismu jakož

to vzduch. Ale ačkoliv se pozemskost namáhá po dlouhou dobu, poté co člověk prošel branou smrti, jaksi bouřit v ovzduší a pro jasnovidný pohled je v atmosférických jevech Země možno po léta vnímat hřmot astrálních těl zemřelých lidí, tu nemůže také Země se svým okruhem přece jen udělat s podněty astrálního těla nic jiného než je rozpustit. Neboť vytvořit je mohou jen bytosti třetí hierarchu, archeové, archandělé, andělé.

A tak pravil mistr, zasáhnuv tak žáka hluboko do srdce: Ty patříš co do svého těla fyzického, pokud do sebe přijímáš říši lidskou .1 v sobě ji zpracováváš, ty patříš Serafům, Cherubům a Trůnům. Ni kolik jsi tělem éterickým, jsi v éteričnu podoben zvířeti. Ale zde pat říš duchům, kteří jsou označováni jakožto duchové druhé hierarchie Kyriotetes, Dynamis, Exusiai. A pokud vládneš v živlu vzdušném, ne patříš Zemi, nýbrž hierarchii Angeloi, Archangeloi, Archai.

A poté co žák obdržel v dostatečné míře tato poučení, necítil se již příslušníkem Země. On cítil jaksi vycházet ze svého fyzického, éterického, astrálního těla síly, které ho spojují prostřednictvím své ta minerálního s první hierarchií, prostřednictvím vodní Země s druhou hierarchií a prostřednictvím vzdušného okruhu ho spojují s třetí hierarchií. A bylo mu jasné: Žije na Zemi pouze tím, co v sobě nese jako teplo. Tím ale pocítoval rosikrucianský žák teplo, které v sobě nese, fyzické teplo, které v sobě nese, jako to, co je vlastně pozemsky lidské. A stále víc a více se učil cítit příbuzným s tímto teplem fyzickým teplo duševní a duchovní. Kdežto pozdější člověk stále víc a více nepoznával, jak souvisí s božským světem jeho obsah fyzický, jeho obsah éterický, jeho obsah astrální prostřednictvím živlu pevně ho, tekutého a vzdušného, rosikrucianský žák to velmi dobře věděl a věděl: To, co je opravdu pozemsky lidské, je živel tepla. A v okamžiku, kdy žáku rosikrucianského mistra vzešlo toto tajemství o souvislosti tepelného živlu tím, co je lidsky pozemské, v tom okamžiku dovedl žák navázat svým lidstvím na duchovno.

A v oněch často velmi nenáročných domovech, kde bydlili rosikruciansští mistři, tu se stávalo, že žáci byli před vstupem často připravováni způsobem, který se zdál nehledaným, ba podivuhodným, že byli upozorňováni - jeden tím, druhý oním způsobem, často se to zdálo být zevní náhodou - upozorňováni: Musíš hledat, kde se tvé

duchovno může napojit na duchovno kosmické. - A když žák obdržel ono poučení, o němž jsem vám právě mluvil, potom, ano potom, milí přátelé, mohl svému mistru říci: Teď odcházím od tebe s největší útěchou, jaké se mi mohlo na Zemi dostat. Neboť tím, že jsi mi ukázal, že pozemský člověk má svůj živel opravdu v teple, tím jsi mi dal možnost, abych navázal svým fyzikem na duševno a duchovno. Do pevných kostí, do tekuté krve, do vzdušného dýchání duševno nedostanu. Do elementu tepelného je dostanu.

A byl to nesmírný klid, s nímž odcházeli v oněch dobách od svých mistrů ti, jimž se dostalo takového poučení. A z klidu obličej, který vyjadřoval výsledek velké útechy, z tohoto klidu obličej se znenáhla vyvinul onen laskavě mírný pohled, z něhož může mluvit řeč nebes. A tak zde bylo hluboce duševní vyučování vlastně až do první třetiny 15. století, vyučování skryté vůči dějům, o kterých vám, milí přátelé, podávají zprávy zevní dějiny. Ale bylo zde vyučování, které uchopilo celého člověka, vyučování, které umožnilo lidské duši zapojit vlastní bytost do sféry kosmického duchovna.

Celá tato duchovní nálada, ta během posledních staletí odešla. Není již obsažena v naší civilizaci. A vnější civilizace, Bohu cizí, se rozšiřovala po místech, která kdysi viděla něco takového, co jsem vám právě vylíčil. Dnes tu člověk stojí se vzpomínkou, která vlastně může být vyvolána jen v Duchu, v astrálním světle, se vzpomínkou na lak mnohý výjev, který je podobný tomu, co jsem vám právě vylíčil. To dává základní náladu, kterou dnes máme, když pohlédneme nazpět do oněch dob, které se často líčívají jako tak temné, a potom pohlédneme do doby naší. Ale při tomto pohledu vzchází v srdci z duchovních zjevení, kterých lidé mohou nabýt od poslední třetiny 19. století, vzchází hluboká touha mluvit k lidem zase duchovním způsobem. A duchovním způsobem se nedá mluvit jen v abstraktních slovech, duchovní způsob vyžaduje různá znamení, aby se mluvilo způsobem obsáhlým. A takovou řečí, milí přátelé, která by měla být nalezena pro ony duchovní bytosti, které mají mluvit k modernímu lidstvu, takovou formou řeči byly formy našeho Goetheana před tokem shořelého. V těchto formách mělo vpravdě dále mluvit to, co ne mluvilo z pódia k posluchačům v idejích. A tím zde bylo s Goetheanem něco, co mohlo zase připomínat něco dávného v docela nové formě.

Milí přátelé, když vstoupil do efeského chrámu ten, kdo měl být zasvěcen, byl jeho pohled obrácen na onu sochu, o které jsem v těch to dnech hovořil, na onu sochu, která vlastně k němu volala řečí srdce tato slova: Sjednot' se se světovým éterem a spatřiš z výšin to, co je pozemské. Tak spatřil mnohý žák v Efesu z éterických výšin pozemský svět. A jisté pokolení bohů se stalo závistivým. Ale pro ti závisti bohů našli několik staletí před mystériem Golgoty stateční lidé přece jen možnost pěstovat dále to, co působilo až do požáru v Efesu - i když v oslabení, ale v oslabení, v němž to mohlo působit dále - to, co působilo až do požáru v Efesu z pradávných svátých vývojových let lidstva. A kdyby naše Goetheanum bylo bývalo dohotovené, pak by také pohled od západní strany padl na onu sochu, ve které by člověk našel vybídnutí poznat sebe jakožto kosmickou bytost postavenou mezi mocnosti luciferické a ahrimanské ve vnitřním, Bohem neseném bytostném vyrovnání. A když se pohlédlo na formy sloupů, architrávů, tu to mluvilo řečí, která byla pokračováním oné řeči, jež byla jakoby řečí interpretující z pódia duchovno v idejích. Slova zněla dále podél forem, které byly plasticky ztvárněny. A nahoře v kopuli byly k spatření ony scény, které mohly duchovnímu pohledu přiblížit vývoj lidstva. V tomto Goetheanu bylo

možno spatřit tomu, kdo to dovedl pocítit, skutečně vzpomínku na dávný chrám v Efesu.

Ale tato vzpomínka se stala strašně bolestnou, když způsobem ni kterak nepodobným onomu starému způsobu byla nyní vržena žhářská pochodeň do tohoto Goetheana právě v tu chvíli vývoje, kdy Goetheanum mělo sebou samým přejít k tomu, aby se stalo nositelem obnovy spirituálního života.

Milí přátelé, naše bolest byla hluboká. Naše bolest byla nepopsatelná. Ale rozhodli jsme se pokračovat ve své práci pro duchovní svět a nenechat si v tom zabránit tím nej smutnějším, nej tragičtějším, co nás mohlo potkat. Neboť jsme si mohli ve svém srdci říci: Pohlédne- me-li na plameny, které vystupují v Efesu, tu se objeví v plamenech zapsána závist bohů v době, kdy lidé byli ještě nesvobodni, musili být více poslušní vůle dobrých i zlých bohů.

V naší době jsou lidé organizováni ke svobodě. A před rokem, o silvestrovské noci, jsme pohlíželi na stravující plameny. Červený žár vystupoval k nebi. Temně modravé, červenožluté linie plamenů šlehaly jako jazyky všeobecným mořem ohně, linie pocházející z kovových nástrojů, jež Goetheanum v sobě chovalo, obrovské ohnivé moře s nej- rozmanitějšími barevnými obsahy. A když člověk pohlížel do tohoto moře plamenů s barevnými liniemi, musil číst slova mluvící k bolesti duše: závist lidí.

Tak se k sobě i v největším neštěstí přičleňuje, co mluví ve vývoji světa od epochy k epoše. A vine se vlákno od slova, které vyjadřuje největší neštěstí z doby, kdy lidé vzhlíželi k bohům v nesvobodě, kdy se ale měli od nesvobody osvobodit, vine se vlákno duchovního vývoje od onoho neštěstí, kdy bylo v plamenech vidět napsáno „závist bohů“ -, sem k našemu neštěstí, kde člověk má najít sám v sobě sílu svobody a kde bylo do plamenů napsáno „závist lidí“. V Efesu božská socha; zde v Goetheanu socha lidská, socha Representanta lidstva, Krista Ježíše, ve kterém jsme zamýšleli, ztotožňující se s ním ve vší pokoře, věnovat se s plnou odevzdaností poznání, tak jako se kdysi plně odevzdávali žáci v Efesu Dianě, způsobem, který již není dnešnímu lidstvu plně srozumitelný.

Bolest se nezmenšuje, milí přátelé, když spatřujeme v historickém světle, co nám přinesl v minulém roce silvestrovský večer. Když jsem mohl naposledy stát na pódiu, které tam bylo zřízeno v souladu s celou stavbou, měl být pohled tehdejších posluchačů, duševní pohled, obrácen k vzestupu z pozemských oblastí do oblastí hvězdných, které vyjadřují vůli a moudrost, světlo duchovního kosmu. Víím, že jakoby za kmotry stáli tehdy četní z duchů, kteří učili ve středověku své žáky tak, jak jsem vám to popisoval. A za hodinu poté, co jsem promluvil poslední slovo, byl jsem zavolán k požáru Goetheana. A u požáru Goetheana jsme předešlého roku strávili silvestrovskou noc.

Je třeba jen vyslovit tato slova, milí přátelé, a něco nevýslovného se děje ve všech našich srdcích, ve všech našich duších. Ale když se ve vývoji lidstva přehnal něco takového přes něco svátého, pak byli vždy někteří, kteří slíbili působit dále po zničení toho, co bylo fyzické, v duchu toho, čemu bylo ono fyzické věnováno. A myslím, jsme-li zde shromážděni ve chvíli, kdy uplývá rok od neštěstí našeho Goetheana, můžeme pomýšlet na to, aby naše duše měly pravou náladu pro toto shromáždění, slíbíme-li si všichni nést v duchu dále vlnou pokroku lidstva to, co bylo fyzickou formou, fyzickým obrazem, fyzickým útvarem postaveno v Goetheanu pro fyzické oko a co bylo hérostratovským činem fyzickému oku odňato. Na starém Goetheanu lpí naše bolest. Staneme se hodnými toho, co nám přec bylo uloženo tím, že jsme směli zbudovat toto Goetheanum, ještě že dnes při této vzpomínce složíme slib, každý před tím Božsky lepším, co v sobě nese, že zůstaneme věrni těm duchovním podnětům, které měly v onom Goetheanu vnější formu. Toto Goetheanum nám mohlo být vzato. Duch tohoto Goetheana nám vzat být nemůže, jestliže chceme skutečně poctivě a upřímně. A nejméně nám bude vzat, jestliže v této vážně slavnostní hodině, která nás jen ještě krátkou dobu dělí od okamžiku, kdy před rokem vyšlehly z našeho milovaného Goetheana plameny, jestliže v tomto okamžiku nejen pocítíme znovu bolest, ale z této bolesti si slíbíme zůstat věrni tomu Duchu, pro něhož jsme mohli tento Stánek po deset let budovat. Potom, milí přátelé, jestliže nám tento slib dnes prýští poctivě, upřímně ze srdce, jestliže dovedeme bolest, utrpení proměnit v podnět k činu, pak proměníme také tuto smutnou událost v požehnání. Bolest se tím nemůže zmenšit, ale máme právě z bolesti najít podnět k činu v Duchu.

A tak, milí přátelé, pohlížejme zpět na strašlivé plameny, které nás naplnily tak nevýslovným zármutkem. Pocíťme ale dnes, zaslubující se nejlepším, božským silám v sobě samých, pocíťme svátý plamen ve svých srdcích, který má duchovně svítit a zahřívát to, co bylo Goetheanem chtěno, když tuto vůli ponese dále vlnami pokroku lidstva. Tak opakujeme dnes, milí přátelé, v tomto okamžiku prohloubeně slova, která jsem mohl vyslovit před rokem asi ve stejnou chvíli. Tehdy jsem řekl asi toto: Žijeme v jakémsi Silvestru, musíme žít vstříc světlému roku novému. - O, kdyby Goetheanum ještě stálo, tato výzva by se mohla v tomto okamžiku obnovit! Ono již mezi námi nestojí. Protože již mezi námi nestojí, mám za to, že se tato výzva smí dnešního silvestrovského večera vyslovit se silou zmnohonásobenou. Přenesme duši Goetheana do nového světového roku a snažme se postavit v novém Goetheanu tělu starého Goetheana důstojný dokument, důstojný pomník.

Kéž to připojuje naše srdce, milí přátelé, ke starému Goetheanu, jež jsme musili předat živlům. Ale kéž to připojuje naše srdce k duchu, k duši tohoto Goetheana. A s tímto slibem, který skládáme nejlepší bytostné podstatě v sobě, chceme nejen žít do

nového roku, ale chceme - silni k činům, nesení duchem, vedení duší - žít do nového světového roku.

Milí přátelé, přijali jste mě povstáním ve vzpomínce na staré Goetheanum. Žijete ve vzpomínce na toto staré Goetheanum. Povstaňme nyní na znamení, že si slibujeme dále působit v duchu Goetheana nejlepšími silami, jaké můžeme nalézt v obraze, vzoru své lidské bytosti. Ano, budiž tomu tak. Amen.

A tak to chtějme dodržet, milí přátelé, pokud budeme moci podle vůle, která spojuje naše lidské duše s dušemi bohů, jimž chceme zůstat věrni v Duchu, z něhož jsme tuto věrnost jim hledali v jisté chvíli svého života, kdy jsme hledali duchovní vědu Goetheana. Umějme tuto věrnost zachovat.